

SORUŞTURMA

I. KAVRAM

Kavram olarak, toplumsal durumları betimleyen verileri elde etmek üzere başvurulanan her türlü **araştırma** anlamını içerir. Yöntembilimsel kullanımında da bir konu, bir durum ya da bir olayı tanıklara, belgelere başvurarak ayrıntılarıyla **kovuşturma** anlamı kazanır. Türkçe Sözlük (TDK)'e göre ise "... bir yönetsel ya da yargısal makamın yönettiği **inceleme**"dir.

Bir konunun, bir durumun, bir olayın ayrıntılarıyla araştırılması/açıklığa kavuşturulması **amaç**; tanıklara ve belgelere başvurulması **yöntem**; yönetsel bir makamın yönetmesi de **kural** boyutunu oluşturur. Başka bir deyişle **soruşturma**; bir amaca yönelik belli yöntem ve kuralları olan yönetsel bir işlemdir.

Soruşturmanın söz konusu olması için soruşturma yapmayı gerekli kılan bir konunun, bir olayın bulunması; bu yolda ortaya bir sav atılması ve bunun üzerine yönetsel makamın bu süreci başlatmış olması gerekir. Yöntemince yapılmış olması da tanıklara, belgelere ulaşma kuralına uymayı zorunlu kılmaktadır. Sürecin başlaması için suç sayılan bir eylemde bulunulduğunun ve bunun kamu hizmetini olumsuz etkilediğinin herhangi bir yolla yetkili makamın bilgisine ulaştırılması gerekmektedir.

Soruşturma yapılmasıyla güdülen amaç; kamu hizmetlerini yürütenlerin bu sıfat ve yetkileri nedeniyle işledikleri yargısal (adli) suçlar ile meslekleri bakımından suç sayılan eylemlerinin bulunup bulunmadığının araştırılıp saptanması; bulgulara dayalı olarak sonuçta suçlamaların ya gerçek dışılığının ya da haklarında yaptırım (ceza) uygulanması gerekliliğinin belirlenmesidir. İleri sürülen suçlamaların doğru olmadıklarının anlaşılması, suçlamaların yöneldiği kişinin

aklanması sağlar. Suçlulukları ileri sürülen memurların bu eylemleri nedeniyle cezalandırılmaları ya da suçsuzluklarının anlaşılması üzerine aklanmaları, soruşturmanın memurlarla ilgili boyutunu oluşturur. Soruşturmanın bunun dışında kalan öteki boyutu da kamu işlemin yasal çerçevede ve amaca yönelik yerine getirilmesini sağlamaktır. Suçlu memurun eyleminden ötürü zarar gören kişi ya da kurumun zararlarının giderilmesine olanak vermesi de soruşturmanın bir başka boyutudur.

Açıklanan bu özellikleri ile hukuksal ve toplumsal değer/gerek taşıyan bir olgu olarak ortaya çıkan soruşturmanın, yönetsel bir işlev olduğu anlaşılmalıdır.

Memurların suçları nitelik bakımından iki bölümde ele alınır:

- Yönetmel (idarî/disiplin) suçları,
- Yargısal (adli) suçlar.

İki bölümde ele alınması olanaklı memur suçları ile bunların gerektirdiği soruşturma türlerine geçmeden önce suç teriminin ne olduğu üzerinde kısaca durmakta yarar vardır. Suçun çok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar ceza yasalarının, daha genel bir deyişle hukuk düzeninin bozulması noktasında birleşmektedir. Kişisel düzlemde suçun oluşabilmesi için, bütün suçlarda aranan öğelerin yanında özel durumların da bulunması gerekmektedir. Bazı suçlar, ancak memurlar eliyle, memurlar tarafından işlenebilir. Başka bir deyişle bazı suçların işlenebilmesi için kişinin, memur konumunda (statüsünde) olması zorunludur. “Sınavlarda not takdirinde yansızlıktan ayrılmak” ya da “öğrencinin ödevini düzeltmemek” suçlarını, “öğretmen” olmayan bir kişi işleyemez. Bu suçları ancak “öğretmen” olanlar işleyebilirler.

Ceza hukukçusu Prof. Dr. Uğur Alacakaptan'a göre suç, "İsnat kabiliyetine sahip bir kişinin kusurlu iradesinin yarattığı icrai veya ihmali bir hareketin yarattığı, yasada yazılı tipe uygun, hukuka aykırı ve yaptırım olarak bir cezanın uygulanmasını gerektiren bir eylemdir." Türk Ceza Yasası'nda "Yasanın açıkça suç saymadığı bir eylem için kimseye ceza verilemez. Yasada yazılı cezalardan başka bir ceza ile de kimse cezalandırılmaz."(m.1) hükmü yer almaktadır. Yasanın bu kuralı karşısında suç, ceza yasalarına göre yaptırımı bağlanan eylemdir.

Türk Ceza Yasası ve ceza içerikli öteki yasalar kapsamına giren bir suç işlemekle suçlanan memur hakkında **yargısal (adli) soruşturma**; bir kamu görevlisinin, bu konumu gereği kapsamına girdiği genel ve çalıştığı işkoluyla ilgili özel yasalardaki disiplin hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü de hakkında **yönetmel (idari/disiplin) soruşturması** yapılır.

Soruşturma yapmakla yetkilendirilen kişiye **muhakkik** (Ar."hakkı"/"hakikat"ı araştıran) ya da günümüzde benimsenen ve yaygın deyişle **soruşturmacı** adı verilir. **Müfettiş** sanını taşıyanlar için ayrıca **muhakkik** ya da **soruşturmacı** denilmesi gerekmez. Soruşturmayı yürütenin (muhakkik/soruşturmacı) önemli ve zorlayıcı nedenlerle, üstüne suç atılı (sanık) ya da tanık (şahit) konumunda bulunan kişiye ulaşması güçlüğü bulunması durumunda, kendisi adına ifade ve belge almakla görevlendirdiği ikinci kişiye **naip** (vekil) denir. Naip görevlendirmeye ve naip eliyle ifade almaya **istinabe yapmak** denir.

Soruşturmacının, **müfettiş** sanını taşıması zorunluğu yoktur. Soruşturma açmak/yaptırmakla yetkili makam, herhangi bir kamu görevlisini **soruşturmacı** (muhakkik) olarak görevlendirebilir.

Bununla birlikte **soruşturmacı** (muhakkik) olarak görevlendirilen kişinin, kamusal sıralamada (devlet hiyerarşisinde), hakkında soruşturma yapılan kişiden alt düzeyde olmaması ve asıl önemlisi de bu görevi tam ve doğru yapabilecek yeterlik ve yetenekte bulunması gereklidir.

1. Yargısal (adli) soruşturma

Yukarıda değinildiği üzere **yargısal (adli) soruşturma**, kamu görevlilerinin görevlerinden kaynaklanan ya da görevlerini yaptıkları sırada işledikleri yargısal (adli) nitelikli suçları nedeniyle yürütülen soruşturma türüdür.

Kamu hizmeti yürüten memurlar hakkında yapılacak ceza kovuşturmalarında, **Ceza Yargılamaları Yöntemi Yasası** (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu)nın yanısıra ayırık (istisnai) bir yöntem yasası niteliği taşıyan **Memurların Yargılanmalarına İlişkin Yasa** (Memurin Muhakematı Hakkında Kanun-u Muvakkat)'nın hükümlerine başvurmak ve uymak zorunluluğu vardır. Adı geçen bu ikinci yasanın memurlara **ayrıcalık** (imtiyaz) tanıdığı, yasalar önünde **eşitlik** ilkesine aykırı düştüğü yönünde yapılan eleştiri ve değerlendirmeler günümüzde de sürmektedir. Amacımız ceza hukuku, yönetim hukuku alanlarında bilimsel inceleme yapmak olmadığı için konunun hukuksal boyutlarının irdelenmesine girilmeksizin eleştirilerin varlığına değinilmekle yetinilmiştir.

Yargısal soruşturma, yetkili makamın soruşturma buyruğu/izni vermesiyle başlamış olur. Soruşturmacı, yürüttüğü soruşturma sonunda, suçlanan kişi (sanık) hakkında **yargılamanın gerekliliği** (lüzum-u muhakeme) ya da **yargılamanın gereksizliği** (men-i muhakeme) yönündeki kanısını/önerisini içeren **fezleke** (Ar.görüş

özeti) olarak adlandırılan raporunu vermekle soruşturmayı tamamlamış olur.

2. Yönetmel (disiplin/idari) soruşturma

Yönetmel (disiplin/idarî) soruşturma, memurlar hakkında, mesleki bakımdan suç sayılan eylemleri nedeniyle yapılan soruşturma türüdür. Yaptırımı, **disiplin cezası** olduğu için **disiplin soruşturması**; sonunda memurun yargılanması söz konusu olmadığı için **idari (yönetmel) soruşturma** adları da verilmektedir.

Soruşturma sonunda, memurun yaptırımı bağlanmış bir eylemde bulunduğu sonucuna varıldığında kendisi hakkında disiplin cezası uygulanmaktadır. Disiplin cezaları büyük ölçüde 657 sayılı Devlet Memurları Yasası'nda yer almıştır (m.125). Ayrıca, uzunca bir adı olan ve kimi maddeleri yürürlükten kalkmış olan 4357 sayılı Hususi İdarelerden Maaş Alan İlkokul Öğretmenlerinin Kadrolarına, Terfi, Taltif ve Cezalandırılmalarına ve Bu Öğretmenler İçin Teşkil Edilecek Sağlık ve İçtimai Yardım Sandığı ile Yapı Sandığına ve Öğretmenlerin Alacaklarına Dair Kanun'un disiplin hükümleri ilkokul öğretmenleri yönünden geçerliğini korumaktadır. 1702 sayılı İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun'un disiplin hükümleri de -adında "ilk tedrisat" sözü geçmekle birliktel ortaöğretim öğretmenlerini kapsamaktadır (m.19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27).

Yasal zorunluluk bulunmamakla birlikte yönetmel soruşturmalarda da yargısal (adli) soruşturmanın biçim ve yöntemleri kullanılmaktadır.

Anılan yasaların disiplin hükümleri, Türk Ceza Yasası'nın yukarıda değinilen "Yasanın açıkçı suç saymadığı bir eylem için kimseye ceza verilemez." (m.1) hükmünün içerdiği ilkesel nitelikten yoksundur. Yaptırımı bağlanan durum ve eylemler (hal ve fiiller)

yeterince açık değildir; soyuttur ve yoruma açıktır. Örneğin 657 sayılı yasada “Devlet memuru vakarına yakışmayan tutum ve davranışta bulunmak”, ya da “Hizmet dışında Devlet memurunun itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışta bulunmak” biçiminde disiplin cezasını gerektiren tanımlamalar yapılmıştır. Hiçbir yazılı kaynaktan “vakar”ın, “itibar”, “güven duygusu”nun ölçütü verilmemiştir. Nasıl bir eylem ve durumun, “memurun vakarını” ya da “itibar”ını zedelediği/zedeleyeceği belli değildir. Bunların disiplin amiri ya da kurulunun takdirine bırakılması, ayrı yerlerde aynı eylemlerin değişik yaptırımlarla cezalandırılması biçiminde adalet anlayışına ters düşen olayların yaşanmasına yol açtığı görülmekte ve bilinmektedir.

Yönetmelik (idari) soruşturma sonunda mesleki suç işlediği anlaşılan memura verilen disiplin cezasının yanında “görev yerinin değiştirilmesi”, bir süreç içinde elde ettiği kazanımlarından yoksun bırakılarak “başka bir göreve atanması” gibi yönetmelik işlemlerinde bulunulması yaygın bir uygulamadır. Bu tür yönetmelik önerilerin sağlam ve nesnel (objektif) verilere dayandırılması gerekir. Bulunduğu yerde görevini sürdürmesinin hem kişi ve hem de kamu açısından sakıncaları ortaya konulmadan görev yeri değişikliği yapılması, yasayla tanınan bu yetkinin kötüye kullanılması olarak nitelenebilir. Bu tür yanlış uygulama örneklerinin varlığı, yasanın amacına ters düşmektedir.